

Kai Tønsberg: En livshistorie fra før i ti'a (del 2)

Kai Tønsberg fortsetter, se første utgave av «Haakon» side 44. Vi gjengir resten av historien slik han forteller det med egne ord.

Krigen

Da krigen kom i 1940, gikk jeg fortsatt på skolen. Om morgenen den 9. april var jeg klar til å gå på skolen, men kom ikke så langt. Vi bodde da på andre siden av jernbanelinja, og da flya kom, fløy de så lavt over Mysen at vi nesten kunne ta på døm. Det var for at de ikke skulle bli truffet av skudd fra festningen, men kulene bare rullet av og suste bortover. Kirkeklokkene ringte og fungerte nærmest som flyalarm, så folk kunne fly og gjøemme seg. Det satt også mange folk i kirken. Dette var jeg med på alt sammen! Nøkleby'n bodde på oppsi'a gartner Wiig, og satt og hørte på radioen, og oppå den radioen sto det en pokal som en av guttene hadde vunnet på skirenn. Mens de hørte på radioen, kom det ei kule gjennom vinduet, og den gikk rett igjennom pokalen som sto oppå radioen. Denne pokalen har det stått om i avisen etterpå! Husker godt at flya sirkla over området på formiddagen før de forsvant innover mot Oslo og Fornebu. De kom ikke tilbake denne dagen.

Den 10. april var «panikkdagen». Da dro det lastebiler med folk inn gjennom Hærland og over alt. Det kom en hel haug med lastebiler utafør Smaalenenes Aktiebank (Kreditkassen), og vi ble kjørt til Melleby skole i Hærland. Det var helt fullt der. Det var også noen som leide seg inn på gårdene bortover.

Det var en som jobba på jernbanen som hadde butikk i Smedgata, han tok med seg alle matvarene sine da han dro. Når ikke tyskerne var

Kai Tønsberg

der ved skolen, rømte vi til Dal, der noen av oss ble innlosjert i et stort hus som tilhørte han Jørgen Dahl.

Vi kjøpte matvarer av han som hadde fått med seg varene sine fra butikken. Og mens vi var der, kom han John Lilleng og sønnen hans, som var bare 17 år den gangen. Døm hadde vært på Mysen og visste ikke at vi hadde rømt videre til Dal. De holdt jo på å bli skutt, for de kom midt opp i fortroppene til tyskerne. Når vi var der ved skolen, og tyskerne hadde inntatt Mysen etter noen dager, og de skulle videre til Ørje, måtte vi stå i giv akt når døm kjørte forbi. Etter skolen begynte jeg å jobbe på kleshengerfabrikken til Syversen, men vi ble skrevet ut fra fabrikkene av tyskerne for å jobbe på gårdene, med potetplukking og forskjellig arbeide for matauk. Noen av guttene var til og med på Rømskog og hogg tømmer. Jeg var bl.a. på Mustorp og luka kålrot. Det var så lange renner der, at vi nesten ikke så fra den ene enden til den andre. Der likte jeg meg så godt at jeg kutta ut jobben en stund, og var på Mustorp noen måneder. Der var det god mat. og jeg hadde det veldig bra.

Kai i kamp med en kamerat under oppholdet i Sverige

Det var mange som etter hvert rømte til Sverige, det ble nesten en mote for mange, så det var nesten ikke unge gutter igjen på Mysen. Jeg hadde en kamerat som het Charles Lillebo, han var sønnen til en som jobbet på jernbanen på Mysen. Han var student og hadde fått innkallelse fra tyskerne om å møte på Bislett. De ble sendt ut for å arbeide, blant annet kunne de bli sendt til Sulitjelma for å jobbe i gruvene. For at han skulle slippe dette, fikk vi med oss han Johnny Eriksen og rømte over til Sverige. Jeg hadde hørt om ei rute fra Ørje, som ble benyttet av døm som ble fraktet over grensen. Det var 1. mai 1943 da alle feiret, også tyskerne feiret 1. mai, og da tenkte vi at døm ikke var like påpasselige. Alle passasjerene på bussene til Ørje ble kontrollert av grensepolitiet om det kunne være flyktninger, men vi hadde grensepass i orden, så det gikk bra.

Vi gikk fra Ørje seint på kvelden, og da traff vi to unggutter på sykler som stoppa. Selv om det var risikabelt, for det var grensepoliti og litt av hvert etter veiene, fortalte vi at vi skulle rømme til Sverige, og vi spurte hvordan vi kunne komme oss dit. Jo da, guttene ble med for å vise vei til grensen. Vi hadde ikke spist på lange tider, så da vi kom til Klund på natta, gikk guttene inn i butikken der og skaffet oss noe kjeks og greier, så vi fikk oss litt mat. Så fulgte døm oss gjennom skauen, og vi kom først til ei stor hytte oppi skauen. Der hadde de ulovlig fest for å feire 1. mai. Så kom vi til et stort vann hvor vi slo oss til for natten med stort bål, og satt og prata sammen. Vi skrev også brev hjem, som vi sendte

Dette bildet er fra avvæpningen av tyskerne på Voss. Kai til høyre

med disse guttene, og han Johnny han hadde spilt litt poker så han hadde penger, og betalte guttene for tjenestene. Vi var nok litt godtroende, for guttene kunne like gjerne meldt oss til politiet hvis døm hadde sympatisert med tyskerne.

Dagen etter viste guttene oss en brei sti som vi skulle følge til svenskegrensen, og ønsket oss lykke til, før døm tok syklene og reiste tilbake. Det var da ca. en halv times gange igjen til grensen. Da vi kom der og så grensen, la vi oss flate ei stund før vi fløy over og ned i en djup dal - så skreik det i - jeg skal si at svenskene passet på grensene sine. Vi hadde ikke vært over grensen mer enn ti minutter, da vi ble tatt av de svenske grensevaktene. Da døm skreik i og spurte om vi var flyktninger, stoppa vi og bekreftet at vi var flyktninger. Vi måtte bli med til leiren deres som var bygd opp som et stort telt

av noe som lignet sponplater, som et midlertidig oppholdssted, før vi ble sendt videre. Her oppdaga vi at alle kompisene våre fra Mysen som hadde rømt før oss hadde vært innom, for døm hadde skrevet navnene sine i vinduspustene. Vi sa til hverandre at guttene hadde kommet frem, så da treffer vi dem sikkert. Så skulle vi videre til Badet i Töcksfors og vi gikk Långvassdalen, jeg ser for meg den turen den dag i dag når jeg kjører forbi veien til Långvassdalen, når jeg er i Sverige. Vi måtte innom tollene og vi ble kroppsvistert av Landsfiskalen, Åke Hiertner, som forhørte oss om hvorfor vi rømte.

Der fikk vi noe som jeg ikke hadde sett eller smakt på mange år, det var ei stor mugge med varm sjokolade og hvite boller. Vi var unge og hadde ikke fått mat på lang tid, så det smakte godt, så det kommer jeg aldri til å glemme. Så bada vi, tok badstue og ble skikkelig saumfart, og var det noen som hadde lus ble døm snauklipt. Det var også leger der som foretok helseundersøkelse på oss, før vi ble fulgt til Grensehotellet for overnatting.

Bilde fra slottet etter frigjøringen Kai til høyre i bildet.

Neste bestemmelsessted var Kjaseter, en tur på omtrent 100 mil. Vi fikk med oss hver vår store pose med mat, og gikk på bussen til Karlstad, og derfra med tog til Kjaseter. Der måtte alle innom til kryssforhør om du var spion eller forræder. Forhøret varte i to til tre dager. Etterpå ble vi fordelt, de voksne ble sendt til ett sted, og jentene til et annet sted. Jeg husker ikke navnene på leirene nå. Men han Johnny Eriksen og jeg og de andre som var under 18 år skulle til Voxna i Dalarna. Der var det disiplin, det var helt militært, vi måtte stille opp hver morgen og marsjere, men det måtte nok være strengt for vi var 300 gutter fra 16 til 20 år. Det lå en skogsskole for videregående litt ovenfor leiren, og der fikk vi forskjellige jobber. Jeg fikk også ansvaret for at brakkene vi bodde i ble holdt i orden. Det var en sersjant som hadde anbefalt meg, og det var jo moro da. Jeg fikk med meg tre-fire andre gutter til å hjelpe meg. Kveldene gikk med til å sparke fotball, eller vi dro ned til Voxna stasjon. Der var det et hotell som vi kunne spise pannekake og ertesuppe så mye vi ville - for - jeg tror det var 75 øre, og med så mange unge gutter klarte døm nesten ikke

å steke pannekaker fort nok.

Vi kunne gå på kino, det kosta 50 øre, og det var ennå billigere enn på Mysen. Lønna var på kr 4,75 pr. uke - det skulle vært kr 5, men så leide de en radio i brakkene som hver betalte 25 øre for i uka.

Så hadde vi noe som vi kalte for Voxna-kvelder, og da hadde vi underholdning. Det var mange som var veldig flinke til å spille gitar og synge. Leirsjefene bidro med sine ferdigheter, og det var også noen i leiren som hadde vært med på å spille inn filmer, døm var jo som skuespillere å regne, så vi hadde mye moro. Der det er samlet så mange gutter vil det også være. noen røvere, og det hadde vi, de måtte finne på noe galt, og da ble hele leiren straffa, og da ble vi nekta å gå på kino.

Men vi andre i leiren godtok ikke slik oppførsel, så vi straffa døm med å kaste døm i Voxnaelva, ei kald fjellelv, som kom oppe fra dalene, og da skal jeg si døm blei snille gutter etterpå.

I Sverige gikk jeg på snekkerskole og hadde militærtjeneste, -og etter lange dager med plikter, brukte vi fritida til sport, så vi hadde «kondisjon som hestær»

Freden

Kapitulasjonen foregikk i de første maidagene. I Norge var det 8. mai, og natt til 9. mai dro bataljonen vår tilbake til

Norge. Vi var de første som kom til Oslo. Vi kom over ved Charlottenberg med et langt tog med maskinkanoner i begge ender. Vi ble sendt til SS-leiren på Ullevål for overnatting. Vi kom opp i ei heksegryte, der tyske frontkjempere skjøt fra takene, men vår bataljon var fullt utstyrt med våpen og håndgranater. Vi hadde ligget i militærtjeneste i et og et halvt år, og var godt utrustet. Mange frivillige svensker var med bataljonene for å hjelpe Norge. Noen av våre ble hysteriske og vi måtte være litt harde med døm for å få roa døm.

Tyskerne var jo ikke avvæpnet ennå, og vi ble fordelt og satt til å passe på blant annet strømtilførsel, og andre ting som kunne ødelegges av fienden.

Den 12. mai kom daværende kronprins Olav hjem til Norge, og jeg var med og sto æresvakt på Honnørbygga der han ble tatt i mot, og var blant de første som sto vakt for kronprinsen etter krigen. Vi var norske politisoldater som var sammen med Mil.org.-tropper og Hjemmefronten. Etter at vi hadde utført oppdraget i Oslo, ble vi sendt med tog til Voss med Bergensbanen tidlig en morgen. Vi var over 1000 mann. Et kompani kom til Bergen, mens jeg var blant døm som ble på Voss. Vi passet på at det ikke ble utført noen sabotasje mot veier, bruer, kraftstasjoner osv. Vi hadde 4 timers vakt og 8 timer fri døgnet rundt i 3 måneder. Det var dårlig med overnattingsmuligheter, og kapellet der ble tatt i bruk som sovebrakke. I ca. 4 uker holdt vi til i kapellet, men etter hvert som tyskerne ble avvæpnet og sendt hjem, overtok vi de tyske brakkene og der var det orden.

Tyskerne hadde sine soldater som var bevæpnet, og som hadde full rett til å skyte sine egne hvis noen av døm prøvde å gjøre noe ulovlig. De tyske soldatene var meget disiplinerte i forhold til Hirten. Tyskerne hadde sin egen leir, og det var vakter på begge sider av gjerdet. Vi kontrollerte alle norske sivile som hadde tjenester i den tyske leiren, døm fikk passerseddel ved inngang, som vi måtte kontrollere ved utgangen. Vi som kom fra Sverige hadde ordentlige militæruniformer, mens Hjemmefronten hadde bare armbind på venstre arm i norske farger.

Utover høsten var jeg i tjeneste på Voss, da ble vi sendt sørover, og jeg ble i Porsgrunn og på Herøya til jeg ble dimmitert og sendt hjem like før jul 1945. Da hadde jeg ikke vært hjemme siden jeg rømte til Sverige i mai 1943.

Jeg var tilbake i sivilt arbeide igjen etter ca. 4 år. Da fikk jobb som hjelpegutt hos Johan Brødremoen, som kjørte tømmer og ved fra Rømskog.

